

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΔΕ ΓΕΥΟΜΑΣΤΕ ΤΙΠΟΤΕ ΑΔΟΛΟ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

NOUS NE GOUTONS RIEN DE PUR

LA FAIBLESSE de notre condition fait que les choses, en leur simplicité et pureté naturelle, ne puissent pas tomber en notre usage.

Les éléments que nous jouissons sont altérés; et les métaux de même; et l'or, il le faut empirer par quelque autre matière pour l'accommoder à notre service.

Ni la vertu ainsi simple, qu'Ariston et Pyrrho et encore les Stoïciens faisaient fin de la vie, n'y a pu servir sans composition, ni la volupté cyrénaïque et aristippique.

Des plaisirs et biens que nous avons, il n'en est aucun exempt de quelque mélange de mal et d'incommodité,

medio de fonte leporum

Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Notre extrême volupté a quelque air de gémissement et de plainte. Diriez-vous pas qu'elle se meurt d'angoisse? Voire quand nous en forçons l'image en son excellence, nous la fardons d'épithètes et qualités malades et douloureuses: langueur, mollesse, faiblesse, défaillance, *morbidezza*; grand témoignage de leur consanguinité et consubstantialité.

La profonde joie a plus de sévérité que de gaieté; l'extrême et plein contentement, plus de rassis que d'enjoué. «*Ipsa fœlicitas, se nisi temperat, premit.*» L'aise nous mâche.

C'est ce que dit un verset grec ancien, de tel sens: «Les dieux nous vendent tous les biens qu'ils nous donnent»; c'est-à-dire ils ne nous en donnent aucun pur et parfait, et que nous n'achetons au prix de quelque mal.

1. «Μές από τήν πηγή τῶν χαρίτων ὑψώνεται μιὰ πίκρια ποῦ μάς δίνει μιάν ἀγγούσα κι ἀνάμεσα στά λουλούδια.» (Λουκρήτιος, *De Naturæ Rerum*, IV, 1133.)

ΔΕ ΓΕΥΟΜΑΣΤΕ ΤΙΠΟΤΕ ΑΔΟΛΟ

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΑΣ αδυναμία είναι αἰτία πού δέ μπορούμε νά μεταχειριστούμε τὰ πράγματα στή φυσική τους ἀπλότητα καί καθαρότητα.

Τὰ στοιχεῖα πού ἀπολαβαίνουμε εἶναι ἀλλοιωμένα· τὸ ἴδιο καί τὰ μέταλλα· καί τὸ χρυσάφι πρέπει νά τὸ ἀνακατώσουμε μὲ καμιὰ πιὸ πρόστυχη ὕλη γιὰ νά τὸ κάμουμε κατάλληλο γιὰ τὴ χρήση μας.

Οὔτε ἡ ἀρετή, ἔτσι ἀπλή, τέτοια πού ὁ Ἄριστωνας καί ὁ Πύρονας καί οἱ Στωικοὶ τὴν ἔθεταν γιὰ σκοπὸ τῆς ζωῆς, μπορεῖ νά ὑπάρξει καθάρια, οὔτε ἡ ἡδονὴ ἢ κυρηναϊκὴ καί τοῦ Ἄριστιππου.

Ἄπὸ τίς χαρὲς καί τὰ καλὰ πού ἔχουμε, δὲν εἶναι οὔτε ἓνα ὅπου νά μὴν ἀνακατώνεται κάτι κακὸ καί κάτι δυσάρεστο,

medio de fonte leporum

Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat¹.

Ἡ ὑπέριστα ἡδονὴ μας ἔχει κάτι ἀπὸ βογγητὸ καὶ ἀπὸ στέναγμα. Δὲν εἶναι, λές, σὰ νά πεθαίνει ἀπὸ ἀγωνία; Γιὰ τοῦτο, ὅταν τὴ ζωγραφίζουμε στὴν ἄκρα ὁμορφιά της, τὴ φτιασιδώνουμε μ' ἐπίθετα καί ἰδιότητες ἀρρωστιάρικες καὶ ὀδυνηρὲς: λάγγεμα, μαλθακότητα, ἀδυναμία, λιποθυμία, *morbidezza*²· μεγάλη ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ὅμαιμες καί ὁμοούσιες.

Ἡ βαθιὰ χαρὰ ἔχει περισσότερὴ σοβαρότητα παρὰ εὐθυμία· ἡ ἄκρα καί πλέρια εὐχαρίστηση, περισσότερο κάτι τὸ ἤρεμο παρὰ τὸ χαρούμενο. «*Ipsa felicitas, se nisi temperat, premit.*»³ Ἡ εὐτυχία μᾶς πονᾷ.

Αὐτὸ ἀκριβῶς λέει καὶ ἓνας ἀρχαῖος ἑλληνικὸς στίχος, πού ἔχει τοῦτο ἔδω· τὸ νόημα: «Οἱ θεοὶ μᾶς πουλοῦν ὅλα τ' ἀγαθὰ πού μᾶς δίνουν»· δηλαδὴ δὲ μᾶς δίνουν κανένα καθαρὸ καί τέλειο καί πού νά μὴν τὸ πληρώνουμε μὲ κάποιο κακό.

2. Νοσηρότητα.

3. «Ἡ εὐτυχία πού δὲ μετριάζεται, καταστρέφει τὸν ἑαυτὸ της» (Σενέκας, Ἐπιστ., LXXIV.)

Ε.Υ. Αττίλης Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Le travail et le plaisir, très dissemblables de nature, s'associent pourtant de je ne sais quelle jointure naturelle.

Socrates dit que quelque dieu essaya de mettre en masse et confondre la douleur et la volupté, mais que, n'en pouvant sortir, il s'avisa de les accoupler, au moins par la queue.

Metrodorus disait qu'en la tristesse il y a quelque alliage de plaisir. Je ne sais s'il voulait dire autre chose ; mais moi j'imagine bien qu'il y a du dessein, du consentement et de la complaisance à se nourrir en la mélancolie ; je dis outre l'ambition, qui s'y peut encore mêler. Il y a quelque ombre de friandise et délicatesse qui nous rit et qui nous flatte au giron même de la mélancolie. Y a-t-il pas des complexions qui en font leur aliment ?

est quædam flere voluptas.

Et dit un Attalus en Sénèque, que la mémoire de nos amis perdus nous agréé comme l'amer au vin trop vieil,

*Minister vetuli, puer, falerni,
Ingere mi calices amariores,*

et comme des pommes doucement aigres.

Nature nous découvre cette confusion : les peintres tiennent que les mouvements et plis du visage qui servent au pleurer, servent aussi au rire. De vrai, avant que l'un ou l'autre soient achevés d'exprimer, regardez à la conduite de la peinture : vous êtes en doute vers lequel c'est qu'on va. Et l'extrémité du rire se mêle aux larmes.

« *Nullum sine auctoramento malum est.* »

Quand j'imagine l'homme assiégé de commodités désirables : mettons le cas que tous ses membres fussent saisis pour toujours d'un plaisir pareil à celui de la génération en son point plus excessif ; je le sens fondre sous la charge de son aise, et le vois du tout incapable de porter une si pure, si constante volupté et si universelle. De vrai,

1. « Ὑπάρχει κάποια ἡδονὴ στὸ κλάμα. » (Ὁβίδιος, *Λυπηρά*, IV, 3, 27.)

2. « Νέε σκλάβε, ποὺ κερνάς τὸ παλιὸ κρασί τοῦ Φαλέρνου, κέρνα μου ἀπ' τὸ πιὸ πικρό. » (Κάτουλλος, XXVII, 1.)

‘Ο πόνος κι ἡ εὐχαρίστηση, πολὺ ἀνόμοια ἀπὸ φυσικοῦ τους, ἐνώνονται ὥστόσο μὲ δὲν ξέρω τί ἔνωση φυσική

‘Ο Σωκράτης λέει ὅτι κάποιος θεὸς δοκίμασε νὰ σμίξει καὶ ν’ ἀνακατώσει τὸν πόνο καὶ τὴν ἡδονή, ἀλλ’ ὅτι, μὴ καταφέροντάς το, σκέφτηκε νὰ τὰ ζευγαρώσει, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν οὐρά.

‘Ο Μητροδωρος ἔλεγε ὅτι στὴ λύπη ὑπάρχει κάτι ἀπὸ εὐχαρίστηση. Δὲν ξέρω ἂν ἤθελε νὰ πει ἄλλο πράμα· μὰ ἐγὼ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὑπάρχει θέληση, συγκατάθεση κι εὐχαρίστηση στὸ ν’ ἀρέσκεται κανεὶς στὴ μελαγχολία· ἀφήνω τὴ φιλοδοξία, πὺν μπορεῖ ν’ ἀνακατωθεῖ κι ἐκείνη αὐτοῦ μέσα. ‘Υπάρχει ἓνα κάτι τὶ φίνο καὶ γουσιόζικο πὺν μᾶς γελαῖ καὶ πὺν μᾶς χαϊδεύει ἀκόμα καὶ μὲς στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μελαγχολίας. Δὲν εἶναι ἰδιοσυγκρασίες πὺν τὴν κάνουν θροφή τους :

*est quædam flere voluptas*¹.

Καὶ λέει κάποιος Ἀιταλὸς σ’ ἓνα ἔργο τοῦ Σενέκα, ὅτι ἡ θύμηση τῶν πεθαμένων φίλων μᾶς εἶναι εὐχάριστη καθὼς ἡ πικροῖλα στὸ πάρα πολὺ παλιὸ κρασί,

*Minister vetuli, puer, falerni,
Ingere mi calices amariores*²,

καὶ καθὼς τὰ γλυκόξινα μῆλα.

‘Η φύση μᾶς δείχνει αὐτὸ τὸ ἀνακάτωμα : οἱ ζωγράφοι ξέρουν ὅτι οἱ κινήσεις κι οἱ δίπλες τοῦ προσώπου πὺν χρησιμεύουν στὸ κλάψιμο, χρησιμεύουν καὶ στὸ γέλιο ἐπίσης. Πραγματικά, πρὶν τελειώσει τὸ ζωγράφιμα τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, κοιτάξτε τὴ ζωγραφιά : ἀμφιβάλλετε πρὸς ποῖό [ἀπ’ τὰ δύο] τραβᾶ. Καὶ ἡ ἀκρότητα τοῦ γέλιου ἀνακατώνεται μὲ τὰ δάκρυα.

« *Nullum sine auctoramento malum est.* »³

‘Όταν φαντάζομαι τὸν ἄνθρωπο πλημμυρισμένον ἀπὸ αἰσθήματα ἐπιθυμητά : ἄς ποῦμε τὴν περίπτωση πὺν ὄλα τὰ μέλη του θὰ κυριεύονταν γιὰ πάντα ἀπὸ μιὰ εὐχαρίστηση ὅμοια μὲ τὴ γενετήσια στὴ στιγμή της τὴν πιδ γλυκιά· τὸν νιώθω νὰ λιώνει κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἡδονῆς του, καὶ τὸν βλέπω ὀλότελα ἀνίκανο νὰ σηκώσει μιὰ τόσο καθαρὴ, τόσο σταθερὴ καὶ

3. « Δὲν ὑπάρχει κακὸ χωρὶς ἀντιστάθμισμα » (Σενέκας, *επιστ., ελατ.*)

il fuit, quand il y est, et se hâte naturellement d'en échapper; comme d'un pas où il ne se peut fermir, où il craint d'enfontrer.

Quand je me confesse à moi religieusement, je trouve que la meilleure bonté que j'aie, a de la teinture vicieuse. Et crains que Platon en sa plus verte vertu (moi qui en suis autant sincère et loyal estimateur, et des vertus de semblable marque, qu'autre puisse être), s'il y eût écouté de près, et il y écoutait de près, il y eût senti quelque ton gauche de mixtion humaine, mais ton obscur et sensible seulement à soi. L'homme, en tout et partout, n'est que rapiécement et bigarrure.

Les lois mêmes de la justice ne peuvent subsister sans quelque mélange d'injustice; et dit Platon que ceux-là entreprennent de couper la tête de Hydra, qui prétendent ôter des lois toutes incommodités et inconvénients. «*Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur*», dit Tacitus.

Il est pareillement vrai que, pour l'usage de la vie et service du commerce public, il y peut avoir de l'excès en la pureté et perspicacité de nos esprits; cette clarté pénétrante a trop de subtilité et de curiosité. Il les faut appesantir et émousser pour les rendre plus obéissants à l'exemple et à la pratique, et les épaissir et obscurcir pour les proportionner à cette vie ténébreuse et terrestre. Pour tant se trouvent les esprits communs et moins tendus plus propres et plus heureux à conduire affaires. Et les opinions de la philosophie élevées et exquisées se trouvent ineptes à l'exercice. Cette pointue vivacité d'âme et cette volubilité souple et inquiète trouble nos négociations. Il faut manier les entreprises humaines plus grossièrement et superficiellement, et en laisser bonne et grande part pour les droits de la fortune. Il n'est pas besoin d'éclairer les affaires si profondément et si subtilement. On s'y perd, à la considération de tant de lustres contraires et formes diverses: «*Volutantibus res inter se pugnantes obtorpuerant animi.*»

C'est ce que les anciens disent de Simonides: parce que son ima-

1. « Κάθε παραδειγματική τιμωρία κλείνει μέσα της μια δόση αδικίας προς τους ιδιώτες, που την αντισταθμίζει ένα κοινό όφελος. » (Χροσικά, XIV, 44.)

2. Στις κοινές αντιλήψεις.

γενική ἡδονή. Πραγματικά, φεύγει, σὰ βρίσκεται ἐκεῖ, καὶ σπεύδει ἀπὸ φυσικοῦ του νὰ ξεφύγει ἐκεῖθε, σὰν ἀπὸ ἓνα μέρος ὅπου δὲ μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ στερεά, ὅπου φοβᾶται μήπως βουλιάξει.

Ὅταν ξομολογιέμαι στὸν ἑαυτό μου τίμια, βρίσκω ὅτι τὸ καλύτερο ποῦχῳ ἔχει μιὰ βάψη κακοῦ. Καὶ φοβοῦμαι ὅτι ὁ Πλάτωνας, στὴν πιὸ βαρβάρη ἀρετή του (ἐγὼ ποῦ εἶμαι σὲ θέση νὰ τὴν ἐκτιμήσω, ὅπως καὶ ἄλλες ἀρετὲς τοῦ ἴδιου εἴδους, τίμια καὶ εἰλικρινὰ ὅσο καὶ κάθε ἄλλος), ἂν ἀφουγκράζονταν ἀπὸ κοντά, καὶ ἀφουγκράζονταν ἀπὸ κοντά, θᾶκουγε ἓναν παράταιρο ἤχο ἀνθρώπινου μίγματος, ἀλλὰ ἤχο σκοτεινὸ καὶ ποῦ θὰ τὸν ἔνιωθε μόνο αὐτός. Ὁ ἄνθρωπος, σὲ ὅλα του καὶ παντοῦ, εἶναι μπαλώματα καὶ παραδαλάδα.

Ἀκόμα καὶ οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης δὲ μποροῦν νὰ σταθοῦν χωρὶς κάποιο μίγμα ἀπ' ἀδικία· καὶ λέει ὁ Πλάτωνας ὅτι πασκίζουν νὰ κόψουν τὸ κεφάλι τῆς Ὑδρας ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ βγάλουν ἀπὸ τοὺς νόμους ὅλα τὰ στραβά τους καὶ τ' ἀδίκια. « *Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur* ¹ », λέει ὁ Τάκιτος.

Εἶναι ἐπίσης ἀληθινὸ ὅτι, γιὰ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ τὶς σχέσεις μας μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μπορεῖ νὰ εἶναι ὑπερβολὴ τὰ καθαρὰ καὶ ἀνοιχτομάτικα πνεύματά μας· τὸ διεισδυτικὸ αὐτὸ φῶς ἔχει πάρα πολλὴ λεπτότητα καὶ περιέργεια. Πρέπει νὰ τὰ βαρύνουμε καὶ νὰ τὰ στομώσουμε γιὰ νὰ τὰ κάμουμε πιὸ ὑπάκουα στὸ παράδειγμα ² καὶ στὴν πράξη, καὶ νὰ τὰ χοντρούνουμε καὶ νὰ τὰ σκοτεινιάσουμε γιὰ νὰ τ' ἀρμονίσουμε μ' αὐτὴ τὴ σκοταδερὴ καὶ γήινη ζωὴ. Γιὰ τοῦτο τὰ πνεύματα τὰ κοινὰ καὶ λιγότερο τεντωμένα συμβαίνει νὰ εἶναι πιὸ κατάλληλα καὶ πιὸ ἐπιτήδεια στὸ νὰ διαχειρίζονται τὶς δουλειές. Καὶ οἱ ἰδέες τῆς φιλοσοφίας οἱ ὑψηλές καὶ οἱ φίνες δείχνονται ἀνίκανες στὸν πρακτικὸ βίον. Ἐκείνη ἡ αἰχμηρὴ ζωηράδα τῆς ψυχῆς, κι ἐκείνη ἡ γληγοράδα ἡ εὐστροφὴ καὶ ἀνήσυχη, ταράζει τὶς δοσοληψίες μας. Οἱ ἀνθρώπινες ὑποθέσεις θέλουν χοντρότερο καὶ πιὸ ξώπετσο μεταχείρισμα, καὶ πρέπει ν' ἀφήνει κανεὶς ἓνα καλὸ καὶ μεγάλο μέρος στὴν τύχη. Δὲ χρειάζεται νὰ φωτίζουμε τὶς δουλειές τόσο βαθιὰ καὶ τόσο λεπτά. Χάνεται κανεὶς, ἀντικρίζοντας τόσες θωριές ἀντίθετες καὶ τόσες μορφὲς διαφορετικές: « *Volutantibus res inter se pugnantes obtorpuerant animi.* ³ »

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὸ Σιμωνίδη: ἐπειδὴ ὁ νοῦς του

3. « Μὲ τὸ νὰ ταλαντεύουν τόσο στὰ μυαλά τους ἀπόψεις ἀντίθετες, εἶχαν ἀποβλακωθεῖ. » (Τίτος Λίβιος. *Δεκάδες*, XXXII, 20.)

gination lui présentait (sur la demande que lui avait fait le roi Hiéron pour à laquelle satisfaire il avait eu plusieurs jours de pensement) diverses considérations aiguës et subtiles, doutant laquelle était la plus vraisemblable, il désespéra du tout de la vérité.

Qui en recherche et embrasse toutes les circonstances et conséquences, il empêche son élection. Un engin moyen conduit également, et suffit aux exécutions de grand et de petit poids. Regardez que les meilleurs ménagers sont ceux qui nous savent moins dire comment ils le sont, et que ces suffisants conteurs n'y font le plus souvent rien qui vaille. Je sais un grand diseur et très excellent peintre de toute sorte de ménage, qui a laissé bien piteusement couler par ses mains cent mille livres de rente. J'en sais un autre qui dit, qui consulte mieux qu'homme de son conseil, et n'est point au monde une plus belle montre d'âme et de suffisance ; toutefois, aux effets, ses serviteurs trouvent qu'il est tout autre, je dis sans mettre le malheur en compte.

τοῦ παρουσίαζε (καθὼς ὁ βασιλιάς Ἰέρωνας τὸν εἶχε ρωτήσῃ για κάποιο ζήτημα ὅπου για ν' ἀπαντήσῃ εἶχε πολλὲς ἡμέρες σκεφτεῖ) διάφορες ἀπόψεις βαθεῖς καὶ λεπτές, ἀμφιβάλλοντας ποιά ἦταν ἡ ἀληθινότερη, ἔχασε κάθε ἐλπίδα νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια.

Ὅποιος γυρεύει καὶ ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς ὄψεις καὶ τὶς συνέπειες τῆς ἀλήθειας, ἐμποδίζει τὸ διάλεγμα του. Ἐνα πνεῦμα μέτριο διευθύνει ὁμοια ἱκανὰ κι ἐπαρκεῖ καὶ για τὶς μεγάλες καὶ για τὶς μικρὲς ὑποθέσεις. Κοιτάξτε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ καλύτερα κουμαντάρουν τὸ βίος τους εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ξέρουν λιγότερο νὰ μᾶς ποῦν τὸ πῶς εἶναι στὸ κουμάντο αὐτὸ οἱ καλύτεροι, καὶ ὅτι οἱ φαφλατάδες δὲν κάνουν τὸ συχνότερο σ' αὐτὴ τῇ δουλειᾷ τίποτα τῆς προκοπῆς. Γνωρίζω ἕνα μεγάλο λογά καὶ ποὺ σοῦ μιᾶ θαυμάσια για κάθε λογῆς διαχείριση, ποὺ ἄφησε ἀνοητότατα νὰ κυλήσουν μέσ' ἀπ' τὰ χέρια του ἕκατὸ χιλιάδες φράγκα εἰσόδημα. Γνωρίζω ἕναν ἄλλον ποὺ μιλάει, ποὺ γνωματεύει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον σύμβουλο, καὶ δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμο εἰδὴ πὶὸ ὠραίας ψυχῆς καὶ μυαλοῦ ὥστόσο, στὴν πράξη, οἱ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι στὴν ὑπηρεσία του βρίσκουν ὅτι εἶναι ὁλότελα ἄλλος, χωρὶς βέβαια νὰ λογαριάσουμε τὴν κακοτυχία.